

FOLYÓIRAT VAGY MOZGALOM?

Jegyzetek a HÍD megalapításának negyvenedik évfordulójára

A HÍD-dal kapcsolatban többször felvetődött már a kérdés, csupán folyóirat volt-e a harmincas években vagy egyben mozgalom is, és ha igen, mennyiben volt mozgalom és mennyiben csak hagyományos értelemben vett folyóirat. A kérdés felvetése indokolt, mert — mint látjuk — egyre kevesebb már az élő hidasok száma, akik a szemtanú hitelességével szólhatnának hozzá ehhez a kérdéshez, márpedig nem szabad szó nélkül hagynunk azt a hatalmas erőfeszítést, amelyet a HÍD köré csoportosult, az általa hirdetett eszmék igézetében dolgozó emberek kifejtettek azért, hogy Jugoszláviában a magyar egyenrangú lehessen az ország többi nemzetével és nemzetiségével. A háború előtti HÍD harcainak fénye kissé elhomályosult a népfelszabadító háború történelemformáló villámfényei mellett, mégis helye van haladó mozgalmaink történetében. Ezt a helyet pontosan kijelölni mind a mai napig nem sikerült, mert csak mélyreható kutatások alapján lehet a HÍD történelmi materialista értékelését megadni.

A munkásmozgalomban nem első eset, hogy egy folyóirat köré szervezett társadalmi és politikai erők csoportosulnak és a folyóiratból mozgalmat, a mozgalomból pedig folyóiratot csinálnak. Így volt ez a Híddal is, amikor századunk harmadik évtizedében a világméretű gazdasági válság hullámai elértek Délkelet-Európába, Jugoszláviába, és Vajdaságba is. Az e válság kiváltotta áramlatok neve fasizmus és antifasizmus. Akarva, akaratlanul e két mozgalom köré összpontosultak azok a politikai erők, amelyek a közéletben jelentettek valamit.

Valamennyien tudjuk, hogy a Híd egyértelműen az antifasizmushoz szegődött. Forradalmi harcot hirdetett a tőkés társadalmi rend ellen, osztályöntudatos volt, és a föderatív szocializmus mellett agitált. Ennek a harcnak a kissé homályos meghatározását megtaláljuk már a Híd 1934 tavaszán megjelent első számában is:

„Hidat verünk a keserű ma és az ígéretes holnap között tátongó szakadék fölött, hogy elérjük a boldogabb jövőt. Hidat verünk a régi és az új kultúra, az idős és az ifjú nemzedék felfogása közé, mert meggyőződésünk; az ifjúságnak nem az a feladata, hogy romboló csákánnyal rohanjon mindannak, amit a régiek építettek, hanem az, hogy a munkát ésszel és erővel az eljövendő nemzedék igényei szerint folytassa. Hidat kívánunk építeni a magyar és a délszláv nép és kultúra közé, hogy a két nemzet műveltségi kapcsolatai még szorosabbá váljanak. Hidat akarunk építeni a korok, életfelfogások, nemzetek — hidat ember és ember közé.”

Ez a nyilatkozat korántsem maradt csak deklaráció, mert szerzői rögtön hozzáláttak szándékuk megvalósításához: szervezett munkába kezdtek, és a vajdasági városok és falvak fiataljaival kapcsolatot teremtettek.

Igazságuk tudatában nem is tehetek másképp. Maguk is látták, hogy a kis szabadkai csoportnak nem lesz elég ereje ahhoz, hogy segítse az általa is pártolt antifasiszta mozgalom kibontakozását. Létre is jött hamarosan a *Híd-mozgalom*, amelyen a szabadkaiak és más város — vagy falubeliek csoportosulását értjük, még akkor is, ha ezeket a csoportokat szerkesztő-, terjesztőbizottság, Híd-olvasókör, Híd-vándorkönyvtár vagy más ehhez hasonló ártatlan nevekre is keresztelték. Mindezek a csoportok osztályöntudatra ébresztő erővel az antifasizmus medrébe terelték a vajdasági társadalom szegény- és középrétegeiben ösztönösen ébredő harci kedvet, szervezkedési készséget. A Híd szerkesztői maguk is látták, érezték az egyre jobban terjedő munkanélküliséget, az életszínvonal állandó süllyedését, a társadalom fokozódó osztálytagozódását, szükségszerűen fordítottak tehát hátat elődeik utópista elméleteinek, hogy a társadalom időszerű problémáit a tiszta emberi értelem törvényei szerint szemlélhessék. Nem volt elég a mára összpontosítani figyelmüket, hanem történelmi szemléletűvé kellett tenni gondolkodásukat, hogy eljussanak a humanusabb és igazságosabb társadalmi rendhez.

Miután az adott körülmények között a kommunisták voltak azok, akik a munkásosztály tényleges szükségleteit és valós érdekeit ismerték, következetesen harcoltak a dolgozók gazdasági és politikai jogaiért. A Híd alapítói is tiszta szívvel csatlakoztak ehhez a kommunisták által hirdetett, reális távlatokat mutató harchoz. Gyorsan formálódó világnézetük segítette őket, hogy a nemzetközi szervezkedés szükségszerűségét felismerjék, így rövid idő alatt bekapcsolódtak a világméretű politikai és ideológiai harcba.

A harci feltételek ezalatt egyre bonyolultabbak lettek, mert a fasiszták a tömegek meghódítása céljából körmönfont ellenforradalmi módszereket találtak ki, ideológiákat újítottak fel, közöttük az éppen legveszélyesebb sovinizmust is. Azt hitték, hogy a *nemzet egységére* való hivatkozással elködösíthetik a társadalom osztálytagozódását, az osztályharc történel-

mi szükségyszerűségét és a forradalmi átalakulás elkerülhetetlenségét. A Híd kommunista és nem kommunista munkatársai egyaránt tudták, milyen időben élnek, hogy ki kell alakítaniuk antifasiszta harcuk sajátos formáit.

Vizsgálódásunknak ezen a pontján már felvetődik a kérdés, milyen kapcsolata volt a Hídnak a Jugoszláv Kommunista Párttal? A kérdés taglalásakor figyelembe kell vennünk a JKP vajdasági szervezetének akkori állapotát, amiről a legtárgyilagosabban talán éppen Isa *Jovanović* jelentése tájékoztat bennünket, amelyet a kommunista párt hetedik vajdasági értekezletén (1945. április 5—6-án) olvasott föl. Ebből kitűnik, hogy 1940-ben a JKP zágrábi ötödik értekezlete idején Vajdaságban 800 párttag volt, „közöttük szép számban magyar munkás és szegényparaszt is”. *Jovanović* azonban ugyanekkor megállapítja azt is, hogy Bácskában a főlzabadulás előtt a pártszervezet gyenge, csaknem passzív volt, és a gyakori lebukások miatt a nép előtt sokat veszített tekintélyéből. „Ilyenformán — mondja Isa *Jovanović* — Bácska egészen a felszabadulás napjáig pártszervezetünk legfájóbb pontja volt. Nem is oldhatta meg az előtte álló feladatokat”. (Pokrajinski Komitet za Vojvodinu 1941—1945. Novi Sad, Sremski Karlovci, 1971. 515—523. oldal).

Ha Bácskában ilyen gyenge volt a pártszervezet, hogyan lehetett, hogy a harmincas évek második felében a Híd mégis valamiféle központja lett a Vajdaság szerte letésült antifasiszta szervezeteknek.

A hivatalos pártokmányok tudtommal erre a rejtélyre még nem derítettek fényt, én azonban a gyakorlati élet törvényszerűségeiben keresem a magyarázatot. A pártszervezet a sok lebukás miatt valóban gyenge lábbon állt, mert a konspiráció sosem volt erős oldala. A vajdasági kommunista pártszervezetben azonban nemcsak kizárólag szervezett kommunisták, hanem párton kívüliek is dolgoztak, akik éppen azért nem lehettek párttagok, mert valamelyik lebukásában a rendőrség előtt kompromittálódtak. Be sem lehetett őket szervezni a pártba, mert szinte biztos, hogy titkosrendőrök számára ők lettek volna a legjobb nyomravezetők: egy kompromittált kommunistát nem nehéz ellenőrizni.

Ezek a kommunisták azonban börtönbüntetésük letöltése után nem tétlenkedtek, nem hagyták abba a harcot, nem álltak félre, hanem a legális társadalmi szervezetekben kerestek és találtak maguknak *pártmunkát*, ahol a mitrovicai és más fegyházakban szerzett elméleti tudásukat bőven kamatoztatják.

Legnagyobb részük az URS szakszervezetekben ügködött, de jutott belőlük a sokféle nemzeti, nemzetiségi, kulturális, eszperantó, természetbarát és sportegyesületekbe is. Amennyire lehetett — természetesen a szerkesztőségekbe is.

Ezek az emberek — akár olvasták a Proletert, akár nem — ismerték a JKP irányvonalát, és kiki a maga helyén aszerint dolgozott. A Híd is

így lett egyike a párt legálisan megjelenő orgánumainak a Népszava, a Valágkép, a Híd-naptár és a Híd-könyvek mellett.

Pártokmányokból tudjuk, hogy a JKP 1936. évi határozata szerint:

- „1. meg kell teremteni a proletárok szolidaritási frontját,
2. antifasiszta népfrontot kell létrehozni,
3. harcolni kell a nemzeti elnyomás és a nagyszerb hegemonia ellen az elnyomott népek szabadságáért.
4. A JKP ellenzi Jugoszlávia mai állami területének szétdarabolását.

A Híd-mozgalom bizonyos értelemben, a JKP 1940 őszen tartott ötödik konferenciájának nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos határozatait megihlette, mert ezen az értekezleten megállapították:

„A fasiszta támadás veszélye idején a probléma elsősorban úgy vetődött fel, mint közös harc és közös ellenállás az egyeduralomra törő szerb burzsoázia nemzeti elnyomó politikájával szemben, mint ellenállás a kisebbségi nemzeti burzsoázia politikai befolyásával szemben az ugyanazon a területen, az egész országban élő különböző nemzetiségű dolgozók szolidaritásának ápolása és politikai harcának egyesítése végett...

... a magyar, a német és más reakciós kísérletek ellen, hogy imperialista hódító háborúval „megoldják” a nemzetiségi kérdést...

... a politikai harcban össze kell fűzni a különböző nemzetiségi dolgozókat és meg kell teremteni harci egységüket minden nemzeti-ség reakciós és burzsoá köreinek azzal a törekvésével szemben, hogy maguk köré tömörítsék saját nemzetiségük tagjait.”

Réhák Lászlónak „A kisebbségek Jugoszláviában” című, a Forum által 1968-ban kiadott könyve 185. és 186. oldaláról vett fenti idézetek mutatják a JKP idevágó állásfoglalását, a Híd-mozgalom tanulmányozása pedig megmutatja, mennyire konkretizálták tagjai a JKP ilyen irányú törekvéseit.

Hogy hogyan ment ez valójában, megtudjuk Brindza Károly „Mondd el helyettem, elvtárs!” című könyvéből is, melynek 41. oldalán a következőket olvashatjuk:

„Az említett illegális nyomtatványok ebben az időben többnyire szerb nyelven jelentek meg, ami bizony vidékünkön erősen csökkentette hatékonyságukat.

Ekkoriban termékeny kapcsolat létesült a Híd szerkesztőségének

néhány tagjával, elsősorban Mayer Ottmárral, majd Szabó Gézával és Simókovics Rókusssal... A lapterjesztés ürügyén sok vidéki, köztük topolyai aktivista fordult meg ekkoriban a szerkesztőségben. A mozgalom kérdéseiben jártas belső munkatársak kikérdezték a küldötteket helységük eseményeiről, a politikai helyzetről, s gyakran használták érvül a kapott adatokat téziseik alátámasztására. Ugyanakkor utasításokat is adtak nekik a mindennapi politikai tevékenység formáiról és tartalmáról. Topolya (Gombos Béla, a Híd terjesztője révén) így kapott információt, utasításokat, melyek elsősorban ahhoz a csoporthoz jutottak el, amelyhez a Sinkovics fivérek tartoztak. Topolyán 70—100 Hídat adtak el számonként. A hetilapot és a havonta megjelenő folyóiratot néhány tucat lelkes munkásmozgalmi ember, főleg fiatalok terjesztik... A Híd leghűségesebb olvasói természetesen a munkások, hisz a folyóirat legtöbbit az ő problémáikról ír, de a folyóirat olvasótáborához tartozott nálunk pl. a munkásbiztosító helyi orvosa, Aleksandar Šijačić, a párt későbbi szimpatizánsa is, valamint több más haladószellemű polgár... A Híd legfontosabb cikkeit a csoportokban megvitaták. Különösen nagy figyelmet keltett az „Ár ellen” című cikk, melyet — ma már tudjuk — Papp Pál, a JKP Központi Bizottságának későbbi tagja írt... Az irredentáknak kedvező általános légkörben bátor hangú és egyértelmű cikkeivel a Híd, majd a *Népszava* és a melléjük felzárkózó NARODNI GLAS című hetilap eszmei és gyakorlati útmutatása ebben az időben nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a JKP irányvonalának megvalósításához e g é s z V a j d a s á g területén, s így részben ellátta a pártfórumok feladatait is, amelyek csak később alakultak meg... A Híd és a kommunisták elvetették a magyar kisebbség egészségének érdekében hirdetett Nagy Iván-féle osztálybékét.”

A Híd akkori mozgalmi szerepének hasonló leírását találjuk Zsáki József „A Híd falun” című cikkében is (Híd 1954. 5—6. szám, 241. oldal).

A való helyzetet szemléltető fenti idézetekből könnyű kiolvasni, hogy a szerb nyelvű illegális nyomtatványokat Topolya környékének magyar ajkú lakossága nem értette, s hogy a Híd teljesítette nála pártsajtó szerepét. Világos az is, hogy a Híd szerkesztősége afféle centrum volt, ahova a kommunisták bejártak tájékozódni és tájékoztatni; hogy igen sok példányt, miután a néhány tucat terjesztő elvitte őket a hűséges olvasókhoz csoportosan vitattak meg, és a legfontosabb cikkeket útmutatást találtak maguknak az irredenta propaganda ellen, hogy végül egyszer s mindenkorra kivessék magukból az osztálybékének még a gondolatát is.

A Híd, akár folyóiratnak, akár mozgalomnak tekintjük, hatott a vajdasági magyar dolgozókra, antifasiszta szellemben nevelte őket, és amennyire csak lehetett, fölkészítette a nemsokára bekövetkező második világháború súlyos megpróbáltatásaira.

Bácska megszállása után, a népfelszabadító háború kezdetén Horthy kínzókamráiban, börtöneiben, haláltáborokban és bítófáin a vajdasági magyarság elvesztette legjobb fiait. A megszállók szó szerint is lefejezték a vajdasági magyarság haladószellemű és forradalmi egyéniségeit. De sem ez, sem a nagydobra vert horthyista propaganda nem tudta elbutítani a vajdasági magyarokat, még kevésbé bevonni őket a fasiszta katonai és rendőri karhatalom által elkövetett gaztettekbe.

A megszállás körülményei között megszakadt összeköttetések miatt a vajdasági magyarok nemigen tudtak a JKP propagandaanyagához hozzájutni, így nélkülözték a szabatos és egyértelmű pártutasításokat, amelyek nélkül a háborús zűrzavarban nem lehetett eligazodni. A magyarságban megbénult a forradalmi tettvágy, a magyar kommunisták jó része passzivitásba vonult, és várta a jobb napokat. Amint azonban a délről jövő népfelszabadító egységek és a kelet felől közeledő szovjet hadsereg a közelébe ért, magával ragadta az optimizmus és a lángoló harci készség, amelynek bizonyítékát az 1944 végén megalakított Petőfi brigád hatalmas áldozatokra kész harcaiban látjuk. Hogy a magyarság Vajdaságban, különösen Bácskában nem tántorodott el a JKP által hirdetett eszméktől, meglátszott azon a seregszemlén is, amelyet a JKP vajdasági hetedik értekezletén 1945. április 5. és 6-án tartottak, ahol Isa Jovanović olvasott fel jelentést. A következő adatok érdemelnek figyelmet:

„E jelentés napján Vajdaságban 6349 párt- és 9717 SKOJ-tag volt.

Nemzeti megoszlásuk a következő:

	párttag	SKOJ-tag
szerb	5343	8300
horvát	349	490
szlovák	180	390
szlovén	20	25
magyar	260	136
ruszin	120	136
román	17	9
más nemzetiségű	60	87

A nemzetiségek között tehát első helyen állnak a magyarok. Ha a területi megoszlást vesszük figyelembe, a magyarok száma

	párttag	SKOJ-tag
a szerémségi körzetben	19	38
az észak-bánáti körzetben	22	16
a dél-bánáti körzetben	7	30
az újvidéki körzetben	34	52
a szabadkai körzetben	162	—
a zombori körzetben	8	19
a hátországi katonai egységekben	260	136

Ez a kimutatás 520 párt és 272 SKOJ-tagról ad számot, vagyis mintegy 800 magyarról, aki a JKP kötelékébe tartozik és annak politikáját követi.

Van-e valami köze ehhez a háború előtti Hídnak? Nyilván van. Mégpedig az, hogy a HÍD által elhintett mag az első szabad napsugárra szárba szökken. A HÍD tradícióit követők szívvel-lélekkel bekapcsolódtak a szocialista Jugoszlávia építésébe. Pontosan úgy tettek, mint a HÍD is, melynek — a háború alatti kényszerhallgatás után — első száma már 1945-ben megjelent.

A HÍD alapításának negyvenedik évfordulóján ezeket a tényeket nem rossz felidézni, hátha a vajdasági magyarság mai munkás nemzedékében ihletet merít valaki belőlük arra, hogy tudományos módszerrel és a marxi történelem-szemlélet segítségével, elmélyült kutatás alapján nálam pontosabb választ adjon a kérdésre, mennyiben volt folyóirat a HÍD és mennyiben mozgalom.

Rezime

Časopis ili pokret

Povodom časopisa „Híd” više puta se postavilo pitanje da li je tridesetih godina bio samo časopis ili je ujedno bio i pokret, i ako jeste, u kolikoj je meri to bio, a u kolikoj samo u klasičnom smislu uzet časopis. Povodom četrdesetogodišnjice pokretanja Hid-a potrebno je ponovo oživiti i ta pitanja, koja taj članak pokušava raščlaniti.

Summary

Periodical or Movement

In connection with „Híd” the question arose, whether it was only a periodical in the thirties or also a movement, and if it was, much was it a movement and how much was it only a periodical in the traditional sense. On the 40th anniversary of the first publication of „Híd” these questions should be recalled, and this article tries to analyze them.